

*Maria
Pettersson*

*Historian
jännät naiset*

*MERIROSVOJA, MEEDIOITA,
VARKAITA JA VAKOOJAPRINSESSOJA*

ATENA

Sisällys

Esipuhe	9	Dora Salter	105
I • TIEDENAISET		Nur Jahan	111
Lise Meitner	15	Tāj-al-Saltāna	115
Fatima al-Fihri	23	Amanirenas	121
Caroline Herschel	27	Militza ja Anastasia	125
<i>Muita tähtitieteen jänniä naisia</i> ...	32	Taytu Betul	135
Ban Zhao	37	Soraja Tarzi	139
Mary Anning	41	III • TAITEILIJAT & URHEILIJAT	
Marie-Anne Paulze Lavoisier	45	Josephine Baker	145
<i>Maaailman ensimmäinen</i>		Maria Anna Mozart	151
<i>tunnettu kemisti</i>	51	<i>Säveltäjiä miessukulaisten</i>	
Hypatia Aleksandrialainen	53	<i>varjossa</i>	154
Sonja Kovalevskaja	57	Säxipcamal	
María Orosa	63	Ġizzätullina-Volzhskaja	157
Émilie du Châtelet	67	Maud Allan	161
<i>Muita valistuksen ajan</i>		Asmahan	167
<i>jänniä naisia</i>	72	Veronica Franco	171
Sabina Spielrein	79	Sophie Blanchard	175
Maria Gaetana Agnesi	85	Filainis	181
Simona Kossak	89	The Dolly Sisters	185
II • HALLITSIJAT		Edmonia Lewis	191
Töregene Khatun	95	Mathurine	195
Yaa Asantewaa	101	Luisa Casati	199
		Phillis Wheatley	205

käsitellä suomalaisia naisia – suomalaisten jännien naisten tarinoiden aika saattaa tulla myöhemmin, mutta oli mahdotonta valita kotimaisista jännättäristä vain yksi tai kaksi.

Tämä ei ole kirja naissankareista. Toki osa naisista kelpaisi mainiosti esikuviksi, mutta osa heistä on lähempänä ihmishirviötä. Suurin osa on, kuten me kaikki, jotain siltä väliltä. Maailma on kypsä kohtaamaan historialliset naiset kokonaisina ihmisinä, ei jalustalle korotettuina esikuvina. Suhtautuminen heihin on myös muuttunut historian myötä. Jotkin asiat, joita aikanaan pidettiin kauhistuttavina, ovat nyt normaaleja, ja toiset, aikanaan hyvin yleiset asiat, ovat nyt kauhistuttavia.

Naisten historian tutkiminen ei usein ole helppoa edes historioitsijalle, saati sitten kaltaiselleni populaaria historiaa kirjoittavalle historianörtti-toimittajalle. Lähteitä on usein vähänlaisesti ja mitä eksoottisimmilla kielillä. Osa niistä on vanhentuneita tai epäluotettavia. Kiitokseni kaikille tutkijoille ja muille asiantuntijoille, jotka ovat autaneet etsintäoperaatioissa ja kirjoitustyössä. Jokainen tämän kirjan nainen ansaitsisi kokonaisen elämäkerran (ja osa on onneksi sellaisen saanutkin), ja koska kunkin tarina on tiivistetty vain yhteen lukuun, kannustankin lukijaa perehtymään kirjan naiseen myös laajemmin.

Naisten historian kirjaaminen on toisinaan myös masentavaa. Jos huippuälykäs nainen halusi käyttää vaikkapa matemaattisia lahjojaan, hän saattoi esimerkiksi joutua astumaan valevioliittoon, muuttamaan maasta, maanittelevaan professorilta yksityisopetusta, koska ei sukupuolensa takia päässyt yliopistoon, ja lopulta asettumaan pysyvästi vieraaseen valtioon, koska vain siellä työskentely oli mahdollista. Kuinka moni ihminen pystyisi samaan, vaikka lahjoja olisikin? Ei kovin moni. Mutta kuinka paljon kehittyneempi ihmiskunta olisi, jos kaikki sukupuolet olisivat saaneet toteuttaa itseään ja lahjojaan? Missä ihmislaji olisi nyt, jos puolta maailmaa ei olisi tuhansia vuosia estetty käyttämästä aivojaan?

Historiassa naisia on siis estetty käyttämästä lahjojaan, mutta tilanne on monessa maailmankolkassa edelleen sama. Tytöt eivät saa käydä koulua, eivätkä naiset välttämättä pääse poistumaan kodeistaan. Menetämme myös monien köyhien ihmisten nerokkuuden. Entä jos se valtavan älykäs ja lahjakas ihminen, joka olisi keksinyt, miten ilmastonmuutos selätetään, onkin kuollut viisivuotiaana malariaan?

Monet tämän kirjan naisista ovat poikkeusyksilöitä, esimerkiksi poikkeuksellisen lahjakkaita, rikkaita tai vaikutusvaltaisia. Sen lisäksi monet ovat olleet poikkeuksellisen sinnikkäitä ja rohkeita kulkiessaan vastavirtaan ja kieltäytyessään naisille varatusta roolista. He ovat rai-vanneet tilaa seuraaville naissukupolville ja laajentaneet ymmärrystä siitä, mitä nainen voi tehdä ja olla. Usein he ovat maksaneet siitä kovan hinnan. On myös lannistavaa huomata, kuinka syvälle juurtuneita jotkin naisten alistamisen mallit ovat. Poliittisesti aktiiviset naiset ovat esimerkiksi kohdanneet suunnilleen samanlaista vihapuhetta 200 vuotta ennen ajanlaskun alkua, 1700-luvulla ja 2000-luvulla. Maailman ensimmäinen muistiin kirjattu #metoo-tapaus on yli neljä tuhatta vuotta vanha.

Selväksi käy se, että tasa-arvo ei ole historiassa edennyt suoraviivaisesti. Vuosisatojen kuluessa naiset ovat välillä saavuttaneet tärkeitä oikeuksia. Joidenkin vuosikymmenten tai -satojen jälkeen tuuli on kääntynyt ja oikeuksia on jälleen kavennettu, kunnes ajat ovat jälleen vapautuneet ja tasa-arvo saanut jalansijaa. Tämän kirjan naiset ovat operoineet eri kohdissa tällaisia syklejä. On mielenkiintoista pohtia, mihin kehitys on tällä hetkellä etenemässä missäkin kolkassa maailmaa: onko tasa-arvotilanne paranemassa vai huonontumassa?

Miksi naisten historia sitten jää usein kirjoittamatta siinäkin tapauksessa, että he ovat tehneet merkittäviä tekoja? Syitä on useita. Historia tutki pitkään sotapäälliköitä ja suurmiehiä, ja naisia on molempien joukossa vähänlaisesti. Naiset ja heidän saavutuksensa eivät ehkä tuntu-neet (mies)historioitsijoista merkittäviltä. Joskus naisten saavutukset on kylmänviileästi kirjattu miesten nimiin niin tieteen kuin taiteenkin alalla. Emme edelleenkään tiedä, mikä osa joidenkin maailman merkittävimpien miestutkijoiden tai -muusikoiden saavutuksista on todellisuudessa vaimojen tai sisarten käsialaa. Monet jännät naiset ovat käyttäytyneet naisille sopimattomasti, eikä heidän tarinoitaan siksi sopinut myöskään merkitä muistiin. Kuka itseään kunnioittava kansalainen muka haluaisi lukea skandalööseistä naisihmisistä? Pahinta olisi, jos naiset saisivat edeltäjistään vaikutteita ja alkaisivat itsekin rellestää!

Nykyään historian naisista kirjoitetaan enemmän, mutta ei läheskään riittävästi. Asiaa mutkistaa esimerkiksi se, ettei sukupuolta ole historiassa käsitetty samoin kuin me sen nykyään käsitämme. Tutkimusta

myös riivaavat samat ongelmat kuin kaikkea historiankirjoitusta: länsimaisia ihmisiä tutkitaan enemmän kuin vaikkapa afrikkalaisia, enemmistöjä enemmän kuin vähemmistöjä, rikkaita ja vaikutusvaltaisia enemmän kuin tavallisia naisia.

Naisten historiaan tutustuminen ei tietenkään ole pelkkä kurjuusparaati. Päinvastoin, jännistä naisista on suuri ilo kirjoittaa, eikä vähiten siksi, että joidenkin tarinat ovat niin kertakaikkisen päättömiä. On ihanaa huomata, miten kautta historian naiset ovat ryhtyneet toisten naisten mesenaateiksi, nostaneet toisia naisia valta-asemiin ja pelastaneet toistensa henkiä. Vaikka naisia ovat usein painaneet alas miehet, on jokaisella aikakaudella ollut myös miehiä, jotka ovat tukeneet ja auttaneet lahjakkaita naisia eteenpäin, uskoneet tasa-arvoon ja taistelleet naisten oikeuksien puolesta. Jokaisena aikakautena kaikkien sukupuolten edustajat ovat voineet valita, ovatko tasa-arvon puolella vai sitä vastaan. Samoin on tänä päivänä.

*Heinäkuussa 2020
Maria Pettersson*

LISE MEITNER
FATIMA AL-FIHRI
CAROLINE HERSCHEL
BAN ZHAO
MARY ANNING
MARIE-ANNE
PAULZE LAVOISIER
HYPATIA
ALEKSANDRIALAINEN
SONJA KOVALEVSKAJA
MARÍA OROSA
ÉMILIE DU CHÂTELET
SABINA SPIELREIN
MARIA GAETANA AGNESI
SIMONA KOSSAK

I
II
III
IV
V
VI
VII

Tiedenäiset

Marie-Anne Paulze Lavoisier

Marie-Anne Paulze Lavoisier (s. 1758) oli aatelistyttö ja lapsivaimo, josta tuli modernin kemian äiti ja joka puolisoineen kehitti aineen häviämättömyyden lain ja keksi, mitä palaminen on. Hän menetti kaiken Ranskan vallankumouksessa mutta selvisi.

MARIE-ANNE PAULZE LAVOISIER anoo yösijaa entiseltä palvelijaltaan. On vuosi 1794, eikä hänellä ole enää yhtään ystävää, rahaa tai vaikutusvaltaa. Vain hetki sitten hän on ollut älystään kuulu rikas ja suosittu aatelinainen, kemisti, jonka kotona on kokoontunut yksi Pariisin suosituimmista tiede- ja kulttuurisalongeista. Nyt hän on puilla paljailla. Hänen asuntonsa ja omaisuutensa on takavarikoitu, hän on virunut 65 päivää vankilassa ja hänen isänsä ja aviomiehensä on juuri mestattu. Tulevaisuus ei lupaa paljon, mutta hän on ennenkin muuttanut koko elämänsä suunnan.

Ensimmäisen kerran Marie-Anne Paulze määräsi kohtalostaan 13-vuotiaana. Hän oli syntynyt ranskalaiseen aristokraattiperheeseen mutta menettänyt äitinsä kolmevuotiaana. Koulunsa hän oli käynyt ajan tyypilliseen tapaan luostarissa ja teini-ikään tultuaan palannut isänsä luo taloutta hoitamaan. Isä ansaitsi mukavasti verovoutina, helpossa ja rahakkaassa työssä, jossa hän keräsi kruunulle veroja ja sai pitää provision.

Äidin sukulaiset vaativat, että Marie-Annen olisi pika pikaa avioituttava tai mentävä loppuiäkseen luostariin. Ei käynyt päinsä, että

aatelisneito oleili toimeettomana. Sulhokin oli jo katsottu: 50-vuotias aatlisherra, Amervalin köyhtynyt kreivi. »Tomppeli, tunteeton maalais-tollo ja peikko», kuvaili 13-vuotias Marie-Anne sulhasehdokasta. »Hän tuntee määrätietoista vastenmielisyyttä», pehmensi isä Jacques Paulze kirjeessään edesmenneen vaimonsa sedälle. Häntäkään ei huvittanut antaa teinityttöään vaimovainajansa sukulaisten valitsemaalle ikämiehelle.

Sukulaisten välit kiristyivät, vaikutusvaltainen setä uhkasi hankkia isälle potkut, ja lopulta isä esitteli uuden ajatuksen. Mitäpä jos Marie-Anne nauttii hänen kollegansa, luonnonfilosofiasta kiinnostuneen, verovoutina itsensä elättävän Ranskan tiedeakatemian jäsenen Antoine Lavoisierin? Tämähän oli vasta 28-vuotias eli vain vähän yli puolet Marie-Annea vanhempi ja sitä paitsi mukiinmenevän näköinen. Marie-Anne suostui, tuleva pariskunta tapasi, ja kuukauden päästä vietettiin jo häitä. Marie-Anne Paulzesta tuli Madame Lavoisier.

Madame Lavoisier ryhtyi opiskelemaan luonnontieteitä, eritoten kemiaa, sekä kuvataidetta ja kieliä erinomaisten opettajien johdolla. Hän oli päättänyt miehensä lailla omistautua tieteelle. Hän perusti kotiinsa tiedesalongin, jossa vierailivat tiedemaailman kiinnostavat nimet, kuten sähköstä kiinnostunut keksijä ja tuleva Yhdysvaltain »perustajaisä» Benjamin Franklin, höyrykoneen patentoinut matemaatikko ja insinööri James Watt ja sekä kemisti, eritoten kaasuja tutkinut pappi Joseph Priestley. Ensisijaisesti Madamesta kuitenkin tuli tutkija.

Anton Lavoisier oli saanut viran valtion ruutikomissiossa, minkä ansiosta pariskunta saattoi muuttaa erään ruutivaraston alueelle ja perustaa sinne loistavan, uusinta uutta edustavan laboratorion. Siellä he ryhtyivät tekemään kemian vallankumousta. Kemiasta oli määrä tulla systemaattinen tiede, teorit olisi pantava uusiksi ja tieteelle piti kehittää kokonaan uusi, oma kielensä. Mittalaitteiden oli oltava äärimmäisen tarkkoja. Sellaisia ei ollut markkinoilla, joten ne oli rakennettava itse. Kokeet piti suunnitella ja kirjata yksityiskohtaisesti. Tulokset piti myös raportoida muun tiedemaailman arvioitaviksi.

Vuonna 1789 julkaistiin oppikirja *Traité élémentaire de Chimie* (»Kemian alkeet»), jollaista ei ollut koskaan aiemmin maailmassa nähty. Aiemmat kemian oppikirjat muistuttivat keittokirjoja, ja niissä lähinnä lueteltiin reseptejä, joilla erilaisia aineita saattoi sekoittaa. Nyt kirjassa selvitettiin tarkoin Madame Lavoisierin piirtämien kuvien kera,

millaisilla laitteilla kemiaa saattoi tutkia ja millaisia kokeita oli mahdollista tehdä. Siinä hahmoteltiin käsite *alkuaine* ja nimettiin alkuaineet tavalla, joka on yhä käytössä. Kirjassa myös todettiin ensi kertaa selkeästi aineen häviämättömyyden laki. Kemiallisessa reaktiossa aineen massa pysyy samana, ainoastaan muuttaa muotoaan. Lavoisierit esittivät asian ensi kertaa kokeellisesti, ja aineen häviämättömyyden lakia on pidetty ratkaisevana keksintönä, joka merkitsi siirtymistä alkemiasta nykyaikaiseen kemiaan. Sen todistamiseksi piti kuitenkin käydä kamppailu.

1700-luvun toisella puoliskolla tiedemaailmaa piinasi *flogistonin* arvoitus. Se liittyi yritykseen selvittää, mitä aineelle oikein tapahtuu, kun se palaa. Antiikin ajoista oli uskottu, että kaikki kappaleet koostuvat neljästä elementistä: tulesta, vedestä, maasta ja ilmasta. Vuosisatojen ja -tuhansien edetessä teoria kehittyi: 1700-luvulle tultaessa kappaleiden uskottiin koostuvan ilmasta, vedestä, »elohopeaisesta maasta», »kivisestä maasta» sekä flogistonista. Flogiston oli erittäin hienoa ainetta, jonka saattoi havaita vain aineen palaessa. Tuolloin flogiston vapautui aineesta esimerkiksi kuumuutena tai valona. Palanut kappale oli pienempi ja kevyempi kuin palamaton, koska siitä oli poistunut flogiston. Esimerkiksi polttopuista jäävä tuhka painaa vähemmän kuin alkuperäiset polttopuut – se johtuu siitä, että polttopuun flogiston on palaessa poistunut.

Nykyään tiedämme, että moinen teoria ei pidä paikkansa, ja samaa epäilivät myös Lavoisierit. Joidenkin metallien massa esimerkiksi kasvoi niiden palaessa. Palamiselle oli oltava jokin muu selitys. Lavoisierit alkoivat tutkia ilmaa. Hiljalleen heidän onnistui osoittaa, ettei se ollut alkuaine vaan kaasuseos. Seuraavaksi he todistivat kokein, että palamisprosessissa ei suinkaan poistu mitään, vaan palamisessa aine yhtyy happeen. Kaikki keksinnöt pantiin ajan tyypilliseen tapaan monsieur Lavoisierin nimiin, vaikka Madame Lavoisierilla oli tutkimuksissa ratkaiseva rooli. Laboratoriokokeiden muistikirjat ovat hänen käsialaansa, mikä todennäköisesti tarkoittaa, että juuri hän suunnitteli kokeet ja kirjasi niiden tulokset. Hän oli myös piirtänyt kaikki kokeissa käytetyt laitteet yksityiskohtaisesti ja kaivertanut sitten kuvat kuparilevyille niin, että ne saatettiin painaa kirjoihin. Tulokset olivat niin vakuuttavia, että suurin osa tutkijoista hylkäsi flogiston-teorian ja siirtyi kannattamaan Lavoisierien selitystä.

Eivät kuitenkaan kaikki. Irlantilainen kemisti Richard Kirwan piti jääräpäisesti kiinni flogistonista, mikä kerta kaikkiaan sapetti Madame Lavoisieria. Hän oli naimisiin mentyään opiskellut kieliä, esimerkiksi englantia ja latinaa. Hänen miehensä ei kieliä osannut, joten vaimo käänsi tälle uusinta brittiläistä tutkimusta. Se oli hyvin tärkeää, sillä Ranska ja Britannia kilpailivat siitä, kummassa maassa tiede edistyi vinhemmin. Nyt Madame Lavoisier otti kielitaitonsa käyttöön ja käänsi Kirwanin teoksen englannista ranskaksi. Jokaisen luvun loppuun hän lisäsi jonkun ranskalaisen kemistin kirjoittaman kritiikin, jossa kerrottiin, miksi Kirwan oli väärässä, ja todistettiin se tieteellisesti.

Nuoren tiedenaisen terävä äly pantiin tietenkkin merkille Ranskan seurapiireissä, olihan Lavoisier itsekin niiden näkyvä jäsen. Häntä keuhuttiin tavoilla, jotka tuolloin miellettiin suuriksi kohteliaisuuksiksi – esimerkiksi sanottiin, että hänellä on »miehen sielu naisen ruumiissa». Näytelmäkirjailija Jean-François Ducis ylisti Lavoisieria runossaan: *Vous remplissez les deux emplois / Et de muse et de secrétaire*. »Hänellä on pariskunnan tieteellisessä työssä kaksi roolia: hän on sekä muusa että sihteeri!»

Brittiläinen maatalouden uudistaja Arthur Young piti Lavoisieria »eläväisenä, järkevänä tiedenaisena, joka valmistaa erinomaista englantilaista teetä». Yhdysvaltalainen poliitikko Gouverneur Morris taas moitiskeli kirjeessään, että kauneudesta kuulu Lavoisier oli »siedettävän näköinen, mutta hänen käytöksestään voisi päätellä, että hän arvelee vahvuudekseen älyn pikemmin kuin ulkonäön». Tahdikas mies kertoi myös keskustelleensa Lavoisierin kanssa pariskunnan lapsettomuudesta. »Kun hän kertoi olevansa lapseton, totesin hänelle, että hän taitaakin olla *une paresseuse*, laiska tyttö. Hän kuitenkin väitti, että kyseessä on vain epäonni.»

Ranskan vallankumous alkoi vuonna 1789. Tuolloin katsotaan otettuun käyttöön monet nykyaikaisen demokratian peruseräpäätteistä, esimerkiksi ihmisoikeudet, oikeusvaltion käsite, kirkon ja valtion erottaminen sekä kansanvalta. Vapaus, veljeys ja tasa-arvo kuitenkin tutisivat jo muutama vuosi myöhemmin, kun liikkeessä ottivat vallan radikaalit jakobiinit ja tuhansia ihmisiä teloitettiin.

Antoine Lavoisier, Jacques Paulze ja lukuisat muut verovoudit pakotettiin eroamaan tehtävistään. Antoine Lavoisier sai potkut myös

työstään ruutikomissiossa, ja pariskunnan piti jättää asuntonsa ja laboratorionsa. Marraskuussa 1793 kaikki verovoudit pidätettiin ja heitä syytettiin valtion rahojen kavaltamisesta sekä heidän vastuulleen kuuluneen purutupakan myynnillä keinottelemisesta. Tupakkaan oli kuulemma lisätty vettä. Antoine Lavoisieria syytettiin lisäksi siitä, että hän olisi kanavoinut Ranskan rahoja valtion vihollisille. Marie-Anne Lavoisieria syytettiin Ranskalle kuuluvien rahojen tuhlaamisesta. Hänet suljettiin vankilaan ja hänen isänsä ja aviomiehensä teloitettiin 8. toukokuuta 1794. Tarinan mukaan tuomari keskeytti Antoine Lavoisierin puolustuspuheen toteamalla: »Tasavalta ei tarvitse tiedemiehiä.»

Kun Marie-Anne Lavoisier sitten päästettiin vankilasta, hän oli puilla paljailla, vailla ystäviä, orpo ja leski. Valtio oli takavarikoinut jopa hänen tieteelliset muistiinpanonsa. Hän alkoi sinnikkäästi vaatia ja haalia omaisuuttaan takaisin, ja ennen pitkään hän pääsi kuin pääsikin jotenkuten jaloilleen.

Hän alkoi toimittaa miehensä muistiinpanojen pohjalta valmiiksi tämän kesken jäänyttä kirjaa *Mémoires de physique et de chimie* (»Muistiinmerkintöjä fysiikasta ja kemiasta»). Tämä oli vankilassa ehtinyt viimeistellä kahdeksanosaiseksi tarkoitettua kirjasarjasta melkein koko ensimmäisen ja koko toisen niteen sekä pienen palan kolmatta. Madame Lavoisier tunsu aiheen kuitenkin niin perinpohjaisesti, että hänen onnistui kirjoittaa kirja loppuun. Kirja käsittelee muun muassa lämpöä, nesteitä, palamista, hapen vaikutusta, kalsinointia ja happoja, ja se julkaistiin ajan tavan mukaan vain Antoine Lavoisierin nimellä. Saatuaan kirjan valmiiksi Madame Lavoisier ei myynyt sitä vaan toimitti sen ilmaiseksi maan eturivin tutkijoille. Saatuaan omaisuutensa takaisin hän jatkoi runsaskätistä hyväntekeväisyyttä ja palkitsi anteliaasti häntä vaikealla hetkellä tukeneet palvelijat.

Madame Lavoisierilla oli ollut avioliittonsa aikana sivusuuhde miehensä ystävän, Pierre-Samuel du Pontin kanssa. Du Pontit olivat Lavoisiereille niin läheisiä, että mies lähetti teini-ikäisen poikansa Eleuthère Irénéen pariskunnan oppipojaksi. Hieman vanhempana teinipoika muutti Yhdysvaltoihin, jossa perusti Lavoisiereilla saamiensa oppien pohjalta kemian alan yrityksen Du Pont Compagnyn. Nykyään se on yksi maailman suurimmista kemian alan yrityksistä ja Du Pontit yksi Yhdysvaltain rikkaimmista mahtisuvuista.

Kun Antoine Lavoisier teloitettiin, du Pont kosi Madame Lavoisieria, jonka oli tuntenut jo pitkään ja jonka kanssa pysyisi ystävänä yli 40 vuotta. Madame kieltäytyi. Hän torjui myös toisen kosijan, brittilääkärin nimeltä sir Charles Brian Blagden. Kolmanteen kosintaan hän kuitenkin suostui.

Sir Benjamin Thompson, toiselta nimeltään kreivi Rumford, oli Yhdysvaltain sisällissodan veteraani, joka muutti Eurooppaan ja aateloitiin. Hän työskenteli muun muassa ministerinä Baijerissa, mutta ennen kaikkea hän oli fyysikko ja keksijä, joka tutki eritoten lämpöä. Anne-Marie Lavoisier tutustui Thompsoniin vuonna 1801, ja neljä vuotta myöhemmin tutkijat avioituivat.

Liitto oli katastrofi. Thompson valitti siitä pitkällisesti kirjeissään tyttärelleen, jonka oli hylännyt, samoin kuin ensimmäisen vaimonsa. Elämä muuttui erittäin myrkylliseksi. Eräässä kirjeessä Thompson kertoo, kuinka vaimo oli kutsunut ystäviään kylään. Thompson ei pitänyt ajatuksesta, joten hän lukitsi taloa ympäröivän korkean aidan portit ja takavarikoi kaikki avaimet. Sitten hän katseli huvittuneena, miten vaimo joutui huutelemaan ystäväjoukolleen aidan läpi. Illalla Lavoisier tuhosi Thompsonin ruusut kaatamalla niiden päälle kiehuvaa vettä, mitä Thompson piti täysin kohtuuttomana. Liitto kesti vain muutaman vuoden, joista suurimman osan pari asui erillään.

Eronneena leskenä Marie-Anne Lavoisier palasi seurapiirien keskele, eli vilkasta sosiaalista elämää, jatkoi hyvin alkanutta taidemaalarin uraansa ja kuoli vuonna 1836 pidettynä ja kunnioitettuna 78-vuotiaana.

Maailman ensimmäinen tunnettu kemisti

Tappūti-Bēat-ēkalli

3 400 VUOTTA SITTEN Assyriassa hajusteiden ja voiteiden valmistajia pidettiin korkeassa arvossa. Elämä vallan korkeimmilla paikoilla, tempeleissä ja palatseissa, oli yllättävän samanlaista kuin nykypäivänä. Muinaiset parfymöörit tislasivat, uuttivat, säilöivät, suodattivat, kuumensivat ja jäädyttivät ainesosia esimerkiksi ruususta, neilikasta, sitruunasta, kanelista ja rosmariinista, käyttivät erilaisia kasvi- ja eläinperäisiä öljyjä sekä valmistivat balsameja ja mirhaa, joka on öljyjen, viinin ja hyväntuoksuisten yrttien sekoitusta. Hajusteita tarvittiin kosmetiikassa, uskonnollisissa rituaaleissa, lääkkeiden raaka-aineina ja suitsukkeina. Tämä teki niistä ja niiden valmistajista arvokkaita.

Mesopotamian alueella hajusteiden valmistus oli kunnioitettu työ, jota hoitivat usein naiset. Tappūti-Bēat-ēkalli mainitaan nuolenpääkirjoituksella noin vuonna 1 200 eaa. laaditussa savitaulussa. Se on maailman vanhin löydetty maininta nimeltä tunnetusta kemististä. Hänen elämänsä vaiheistaan ei kerrota, mutta nimen loppuosa Bēat-ēkalli tarkoittaa mestaria ja pomoa. Hän oli vastuussa palatsin parfymeriasta, kunnioitettu ja korkea-arvoinen mestari. Häneltä on säilynyt myös resepti kuninkaalle tarkoitettujen hajustevoiteiden tekemiseen sekä maailman ensimmäinen maininta tislamiseen käytetystä laitteesta.

Taytu Betul

Taytu Betul (s. 1851) oli Etiopian keisarinna, joka hallitsi nyhverökuninkaan sijasta, harjoitti hyväntekeväisyyttä, perusti teollisuutta, avasi maan kaupalle ja taisteli eturintamassa Italiaa vastaan.

TAYTU BETUL OLI erittäin poikkeuksellinen, jopa outo valinta keisarinaksi. Hän oli korkea syntyperää ja hyvää sukua, mutta Etiopian tulevan kuninkaan Menilek II:n naidessaan hän oli jo 30-vuotias eli pahasti yli-ikäinen. Hänen sukuelimensä oli silvottu pikkutyttönä, eikä hän pieleen menneen operaation takia voinut saada lapsia. Ennen kuningasta hänellä oli sitä paitsi ollut jo peräti neljä aviomiestä.

Betul meni naimisiin ensimmäisen kerran kymmenvuotiaana. Hänen aikanaan tyttöjä ei useimmiten koulutettu, mutta hän osasi lukea ja kirjoittaa amharaa sekä ymmärsi Etiopian ortodoksikirkon liturgiakieltä ge'ezia. Hän soitti begena-nimistä kielisoitinta, kirjoitti runoja ja pelasi taitavasti shakkia.

Taytu Betul ja Menilek kruunattiin keisariksi ja keisarinnaksi vuonna 1889. Keisarinnasta tuli heti tehokas hallitsija, jota vaimoonsa verrattuna tossukka keisari konsultoi ennen kaikkia tärkeitä päätöksiä. Betul teki päätöksiä silloin, kun hyväluontoinen keisari ei kehdanut sanoa ei. Keisari vastasi kansalaisten ja korkea-arvoisten alamaisensa pyyntöihin »Ishi, nega» (Kyllä, huomenna), vaikka oli selvää, ettei pyyntöä toteutettaisi. Näin hän välttyi vastaamasta kieltävästi. Keisarin puhuttua keisarinna totesi ykskantaan »Imbi», ei missään nimessä.

Keisarinna oli kiihkeä konservatiivi, joka vastusti kaikkia ulkomaisia vaikutteita sekä vieraita uskontoja ja tapoja. Hän oli myös häikäilemätön nepotisti ja poliittinen peluri, jonka viholliset tuppasivat kuolemaan myrkkyyen. Betul keräsi hovissa ympärilleen joukon, joka suhtautui Eurooppaan ja kolonialismiin erittäin epäilevästi eikä hyväksynyt yhteistyötä valloittajien kanssa. Erityisesti häntä hiersi niin sanottu Wuchalen sopimus.

Italia oli tukenut Menelik II:n valtaannousua. Kuukautta myöhemmin Italia ja Etiopia olivat solmineet pienessä Wuchalen kaupungissa sopimuksen. Sopimus oli kuitenkin epäselvä. Sen italiankielisessä versiossa sanottiin, että Etiopiasta tulisi Italian protektoraatti. Amharankielisessä versiossa tällaista kohtaa ei ollut, eikä Betul suostunut kuuntelemaan minkäänlaisia puheita protektoraatiksi ryhtymisestä. Kun Italia halusi »ottaa Etiopian suojelukseensa», kuningattaren vastaus oli ehdoton ei. »Imbi.»

Neuvotteluiden kariuduttua Italia päätti ratkaista asian valloittamalla Etiopian. Se oli jo julistanut kaikille ulkovalloille, että Etiopia kuului nyt sille, ja perääntyminen olisi ollut noloa. Italia luotti siihen, että koska etiopialaiset heimot olivat hajallaan ja osin vihamielisiä toisiaan kohtaan, ne olisi helppo nitistää ja Italia voisi napsia Etiopian pala kerrallaan.

Italia hyökkäsi Eritreasta käsin. Suunnitelma oli käännättää kaksi heimoa, amharat ja tigaryt, Italian liittolaisiksi. Se jäi kuitenkin haaveeksi. Keisarinna ja keisari olivat tehneet töitä heimojen yhdistämiseksi, ja Italian hyökkäys sai ne yhdistymään entistä tiiviimmin valloittajaa vastaan.

Sodan alettua Betul johti omaa 5 000 sotilaan joukkoaan. Mekelessä italialaiset puolustivat linnoitusta, joka oli kuulemma »mahdoton valloittaa». Vuonna 1896 keisarinna marssi paikalle, katkaisi linnoituksen vedensaannin ja odotteli kymmenen päivää. Italialaiset antautuivat.

Kuukautta myöhemmin yhdistynyt Etiopia löi Italian joukot. Betul otti osaa Adowan taisteluun. Silminnäkijöiden mukaan erityisen vaikealla hetkellä kuningatar poisti huntunsa ja huusi joukoilleen »Rohkeutta! Voitto on meidän, hyökkäykseen!» Etiopialaiset voittivat taistelun ylivoimaisesti. Italialaisia oli 14 500, etiopialaisia lähes sata tuhatta. Italialaisista noin 70 prosenttia sai surmansa. Tieto Etiopian voitosta

levisi pian ympäri maailmaa, ja sitä pidettiin merkinä eurooppalaisen ylivallan horjumisesta Afrikassa. Etiopia voitti sodan, ja siitä tuli Liberian ohella Afrikan ainoa valtio, jota ei koskaan kolonisoitu. Rauhaneuvottelut Italia kävi ensisijaisesti kuningattaren, ei kuninkaan kanssa.

Keisari Menelikin terveys alkoi reistailla vuoden 1906 tienoilla. Tuolloin keisarinna ryhtyi hallitsemaan hänen sijastaan sekä jakamaan virkoja suosikeilleen. Taytu Betul perusti uuden pääkaupungin Addis Abeban sekä Etiopian Punaisen Ristin ja saattoi alkuun useita teollisuudenalaja. Hän avasi Etiopiaa kaupalle ja kehitykselle ja harjoitti hyväntekeväisyyttä muun muassa kokkaamalla vangeille ja auttamalla ulkomailla asuvia etiopialaisia. Vuonna 1910 Betulia vastaan nousseet aateliset saivat hänet kammettua vallasta. Kolme vuotta keisarin kuoleman jälkeen keisarinna karkotettiin Addis Abeban ulkopuolella Entoto-vuorella sijaitsevaan palatsiin, jonka viereisessä kirkossa hänet oli aikoinaan kruunattu. Hänen huhuttiin osallistuneen valtaistuinpeliin vielä Entotosta käsin ja vaikuttaneen siihen, että kuningas Jeassu V syöstiin vallasta ja hänen tilalleen nostettiin keisarinna Zauditu, Afrikan ensimmäinen kansainvälisesti tunnustettua valtiota johtanut naishallitsija.

Vuonna 1917 Taytu Betul anoi lupaa saada matkustaa kuolemaan Gonderin kaupunkiin Pohjois-Etiopiaan. Lupaa ei myönnetty, ja kolme kuukautta myöhemmin hän kuoli palatsissaan noin 67-vuotiaana. Hänet on haudattu miehensä vierelle luostariin Addis Abebaan.

Luisa Casati

Luisa Casati (s. 1881) oli huikentelevainen futuristi, taidemesenaatti ja tyyli-ikoni, joka keräsi lemmikkigepardeja ja puki palvelijansa viikunanlehtiin. Hänet on ikuistettu satoihin taideteoksiin, ja hänestä tuli Euroopan seuratuin julkkis.

TULENPUNAISET KIHARAT kehystävät markiisittaren marmorinvalkeita kasvoja. Vihreissä silmissä on vangitseva, lähes hypnoottinen katse, jonka jäljentäminen valokuvaan tai maalaukseen saa taiteilijan pyörälle päästään. Korostaakseen silmiensä ihmeellisyyttä markiisitar on laajentanut pupillinsa belladonnalla ja rajannut silmät aidolla musteella sekä liimannut niihin tuuman mittaiset, mustilla samettisäikeillä koristetut tekoripset. Pitkä ja hoikka nainen on puuteroinut ihonsa kalmankalpeaksi ja muistuttaa katsojien silmissä vuoroin vampyyria, eksoottista lintua, arvoituksellista androgyynia tai jumalatarta. Valokuvaaja Man Ray kuvailee häntä »surrealismin Medusaksi», nykyaikaan tuoduksi kreikkalaisen taruston hirviöksi, joka muuttaa katseellaan ihmisen kiveksi. *Le Figaro* -lehden mukaan hänen katseessaan kuultavat noitapatin kaiut.

Markiisitar Luisa Casati esiintyy niin monessa taideteoksessa, että niillä voisi täyttää kokonaisen taidemuseon. Hän halusi elää ikuisesti romaaneissa, runoissa, piirroksissa, maalauksissa, veistoksissa ja valokuvissa. Hänen tavoitteensa oli tehdä itsestään taideteos, ja hän onnistui siinä satumaisesti.

Luisa Amman syntyi Milanossa. Äiti Lucia oli italialais-itävaltalainen, isä Alberto erittäin menestynyt tekstiilitehtailija, jonka kuninkas Umberto I aateloit. Äiti kuoli Luisan ollessa 13-vuotias ja isä kahta

vuotta myöhemmin. Luisa ja hänen sisarensa Francesca saivat perinnön, joka teki heistä Italian rikkaimmat naiset.

19-vuotiaana Luisa nai Casatin markiisi Camillon, ja hänestä tuli markiisitar. Pariskunta pysyi naimisissa 46 vuotta, mutta ei asunut koskaan yhdessä. Seuraavana vuonna syntyi Casatin ainoa lapsi Cristina, jonka Luisa nimesi esikuvansa, italialaisen ruhtinattaren Cristina Trivulzion mukaan. Markiisitar yritti myös ottaa yhteyttä Trivulzion henkeen monissa manausseissa, mutta kansallismielisyydestään ja väitetyistä nekrofilisistä taipumuksistaan tunnettu ruhtinatar ei vastannut.

Luisa Casatista tuli nopeasti yksi maailman kuuluisimmista mese-naateista, muusista ja muoti-ikoneista. Hän tunsikin ajan tärkeimmät taiteilijat ja nosti jatkuvasti esiin uusia kykyjä. Hänen juhlissaan kävivät taiteen kuumimmat nimet, ja hänestä kirjoitettiin lehdistä viikoittain. Casati tavoitteli kuolemattomuutta taiteen kautta. Kymmenet taiteilijat ikuistivat hänet satoihin maalauksiin, veistoksiin ja valokuviin. Hänellä oli Pariisin-kartanossa erillinen rakennus 130 taideteokselle, jotka kaikki kuvasivat häntä itseään.

Futuristinen markiisitar toteutti itseään henkeäsalpaavilla vaatekapaleilla. Hän esimerkiksi tilasi kuuluisan balettiseurue Ballets Russes'n pukusuunnittelijalta puvun, jossa nuolet töröttivät hopeisen haarniskan läpi. Jokaisen nuolen kärjessä paloi hehkulamppu. Kesken juhlien pukuun tuli oikosulku, ja voimakas sähköisku lennätti naisen selälleen.

Vuonna 1924 originelli markiisitar osallistui Pariisissa tanssiaisiin, jonne koko kaupunki olisi halunnut, mutta vain harva pääsi. Coco Chanel jäi ilman kutsua, koska oli liian kaupallinen. Luisa Casati pukeutui kubismin hengessä, mutta hänen valtava kaapeleista, johdoista ja valoista rakennettu pukunsa oli niin massiivinen, ettei se mahtunut pariovista. Naamiaisissa hän saattoi pukeutua esimerkiksi Dalín taide- teokseksi. Hänet tunnettiin myös ylenpalttisista asusteistaan, kuten valkoisista riikinkukon sulista tehdystä päähineestä, joka oli värjätty vastateurastetun kanan verellä. Hän kantoi usein mukanaan kristallipalloa. Casati puki palvelijansa 1600-luvun asuihin tai pelkkiin kullavärisiin viikunanlehtiin. Palvelijoiden tehtäviin kuului muun muassa heitellä palatsin tulisijoihin kuparimuraa, jotta liekit loistaisivat jadenvihreinä.

Luisa Casati Venäläisen baletin puvustaja Leon Bakstin suunnittelemassa asussa.

Palatseja riitti. Niistä kuuluisin sijaitsee Venetsiassa, ja siinä toimii nykyään Peggy Guggenheim -museo. Markiisitar järjesti siellä sekä Pariisin-, Rooman- ja Caprin-taloissaan juhlia, joista puhuttiin vuosia. Maailman kuuluisimmat tanssijat Isadora Duncan ja Vatslav Nižinski tanssivat itsensä pyörreksiin.

Huhtikuussa 1917 taiteilija Pablo Picasso osallistui Casatin illalliselle, jotka hän muistaisi loppuelämänsä. Vielä 40 vuoden kuluttua hän

kuvailisi valtavaa kuningasboaa, joka oli kiertynyt kerälle jääkarhun-
taljan päälle sekä kuristajakäärmeen omistajaa, joka oli sonnustautu-
nut kokonaan helmillä kirjailtuun iltapukuun, jonka kaula-aukko ulot-
tui kantajaansa napaan saakka ja jota komisti valtaisa myllynkivikaulus.

Toisinaan markiisitar istutti illallispöytään vahanukkeja, joiden hu-
huttiin sisältävän hänen kuolleiden ihailijoidensa tuhkat. Hän teetätti
myös itsensä näköisen nukan, jonka hiukset olivat hänen omasta pääs-
tään. Hän istutti sen viereensä illallispöytään ja himmensi valot niin,
että vieraat eivät ensivilkaisulla erottaneet, kumpi naisista oli aito.

Casati oli viehtynyt eksoottisiin eläimiin. Hän ulkoilutti geparde-
jaan puutarhassaan ja Venetsian kaduilla pelkkään turkkiin ja helmiin
pukeutuneena sekä käytti eläviä käärmeitä koruina. Hän myös keräsi
Venetsian-palatsiinsa albiinoja mustarastaita. Kerran hänen kuningas-
boansa karkasi Pariisiin Ritz-hotelliin, jossa sitä etsittiin koko henkilö-
kunnan voimin.

Luisa Casati oli aikansa tärkein seurapiirijulkkis Euroopassa. Hänen
juhla-asuistaan, esiintymisistään, päähänpistoistaan ja rakastajistaan
kirjoitettiin viikoittain. Tiuhaan vaihtuvista rakastajista pitkäaikaisin
oli kuuluisia italialainen kirjailija, sotilas, proto-fasisti ja okkultisti Gab-
riele D'Annunzio.

Markiisitar avusti avokätisesti taiteilijoita, jotka ikuistivat hänet ku-
kin omalla tyylillään. Casatin valokuvasivat muun muassa kuuluisa da-
daisti ja surrealisti Man Ray, kuuluisuuksien muotokuvista tunnettu
Cecil Beaton ja *Voguen* ensimmäinen virallinen muotikuvaaja Adolph
de Meyer. Hänet maalasivat esimerkiksi italialainen Giovanni Boldini,
walesilainen kuuluisa muotokuvamaalari Augustus John, hollantilainen
fauvisti Kees Van Dongen, yhdysvaltalainen Romaine Brooks ja espan-
jalainen Ignacio Zuloaga. Hänet piirsivät ranskalainen taiteilija ja ku-
vittaja Drian, surrealismien edelläkävijä Alberto Martini ja saksalainen
taiteilija, säveltäjä, tanssija ja miimikko Alastair. Casatin piirteet ikuis-
tivat veistoksiin futuristi Giacomo Balla, ukrainalaissyntyinen kuvan-
veistäjä Catherine Barjanski ja yhdysvaltalainen Jacob Epstein. Hän oli
italialaisfuturistien kuten F. T. Marinettin, Fortunato Deperon ja Um-
berto Boccionin muusa. Suunnittelijat – kuten Ballet Russen pukusuun-
nittelija Léon Bakst, pariisilainen Paul Poiret, espanjalainen Mariano
Fortuny ja Pariisiin emigroitunut venäläinen taiteilija ja suunnittelija

Romain de Tiroff eli Erté – halusivat luoda vaatteita naispuolisena dan-
dynä tunnetulle Casatille. Jalokivivalmistaja Cartierin kuuluisa panteri
on Casatin inspiroima. Nykyajan muotitalot ovat perustaneet mallistoja
Casatin tyyliin. Diorin kevätmallisto 1998 oli hänen inspiroimansa, sa-
moin Alexander McQueenin vuosien 2007 ja 2010 mallistot sekä Marc
Jacobsin Louis Vuitton -kokoelma.

Markiisitar keräsi ympärilleen taiteilijoita, mutta tarjosi myös turva-
paikan monelle maanpakoon lähteneelle homoseksuaalille.

Kaikilla oli Casatista mielipide. Artur Rubinstein, yksi 1900-luvun
merkittävimmistä pianisteista ja markiisittaren illanistujaisten esiin-
tyjä, pelkäsi häntä. Okkultisti ja mystikko Aleister Crowley oli varmasti
vaikuttanut hänen palatsinsa ylenpalttisesta, täysin varustellusta ma-
giikan harjoittamiseen tarkoitetusta huoneistosta, mutta kun kaksikko
tapasi Lontoossa, he eivät tulleet toimeen. Arabian Lawrencea tun-
nettua sotilasta ja arkeologi T. E. Lawrencea hän kammotti. »Sana, jota
häntä katsoessani etsin, oli 'vampyyrinaaras', mutta mieleni löi tyhjää,
koska hän oli jähmettänyt minut sijoilleni», hän kirjoitti.

Valtavat menot ja 1930-luvun lama köyhdyttivät markiisittaren.
1930-luvun mittaahan hän oli tehnyt noin 25 miljoonan dollarin edestä vel-
kaa. Hänen omaisuutensa, muun muassa palatsit ja taideteokset, pakko-
huutokaupattiin. Hän eli viimeiset parikymmentä vuotta Lontoossa
köyhänä vaatimattomassa yksiössä.

Luisa Casati kuoli 76-vuotiaana sydänkohtaukseen ja haudattiin
vuonna 1957 tekoriipsiensä ja täytetyn kiinanpalatsikoiran kanssa.
Hautakivessä on lainaus Shakespearen *Antonius ja Kleopatra* -näytel-
mästä: »Tuot' ei naista / Voi ikä kuihduttaa, ei tottumuksaan / Vähennä
hänen sulojensa voimaa». Etunimi on kirjoitettu väärin: Louisa.

Annette Kellermann (s. 1887) oli mestariuimari, uimapukusuunnittelija, merenneito ja tieteellisesti maailman täydellisimmäksi todettu nainen.

Annette Kellermann

ANNETTE KELLERMANN SYNTYI Sydneyn lähellä Australiassa viulistin ja pianistin tyttäreksi. Lihasheikkouden takia hän käytti lapsuutensa metallisia, raskaita jalkatukia, jotka hankasivat kipeästi. Vahvistaakseen tyttärensä jalkoja vanhemmat panivat tämän uimatunneille.

13-vuotiaana tytön lihasheikkous oli tiessään ja hän oli rakastunut uintiin. 15-vuotiaana hän voitti ensimmäisen uintikilpailunsa ja alkoi esiintyä taitosukeltajana. Muutettuaan perheensä kanssa Melbourneen Annette Kellermann alkoi pitää taitouintinäytöksiä paikallisessa kylpylässä. Hän esiintyi viihdekeskuksessa merenneitona ja ui kalojen kanssa akvaarion järjestämässä näytöksessä.

Päätettyään tehdä uinnista ja esiintymisestä ammatin Kellermann matkusti vuonna 1905 Eurooppaan. Hän löi yksi toisensa jälkeen kaikki naisten uinnin (epäviralliset) ennätykset. Euroopassa hän teki uhkarohkeita pitkänmatkan uinteja Englannin kanaalissa ja kilpaili paronitar Walburga von Isacescua vastaan 36 kilometrin Tonavan-uinnissa.

Vuonna 1906 Kellermann ja hänen ikääntyvä isänsä muuttivat Yhdysvaltoihin. Siellä Kellermann alkoi tanssia jättimäisessä, läpinäkyvässä vesitankissa vesibalettia, joka oli uimarin ihaileman Isadora Duncanin tanssista vaikutteita saanutta taitouintia. Hän antoi myös taitouintinäytöksiä, kehitti taitouintia ja teki siitä tunnetun urheilulajin.

»Australian merenneidoksi» ja »Sukeltavaksi Venukseksi» kutsuttu Kellermann teki pitkän uran vaudeville-esiintyjänä. Näytöksissä hän tanssi vedessä, pidatti henkeä yli kolme minuuttia, tanssi balettia kuivalla maalla, esitti nuorallatanssia ja akrobatiaa, lauloi sekä nauratti drag king -hahmolla nimeltä The English Johnny.

Kellermann oli myös suosittu mykkäfilminäyttelijä. Hän esitti kymmenissä elokuvissaan usein merenneitoja ja esiintyi ensimmäisenä tunnettuna näyttelijänä elokuvassa kokonaan alasti. Elokuva *A Daughter of the Gods* (1916) on sittemmin kadonnut. Näyttelijä teki omat stunttinsa, esimerkiksi sukelsi 20 metristä krokotiilialtaaseen. Hän osallistui elokuvien ohjaamiseen ja käsikirjoittamiseen, mistä syystä hänen roolihahmonsa taistelee rosvojoukkoa vastaan ja pelastaa miesnäyttelijän eikä toisin päin. *Boston Postin* elokuvakriitikko kirjoitti, että »nähtyään rva Kellermannin suorituksen katsoja on valmis ryhtymään käsiryssyyn kenen tahansa, joka kehtaa väittää, etteivätkö rva Kellermannin sukupuolen edustajat muka voisi taistella, äänestää tai tehdä ihan mitä lystäävät».

Vuosisadan vaihteen naisten uimapuvut olivat pitkiä mekkoja, jotka olivat märkinä raskaita ja ainoastaan haittasivat uintia ja vetivät uimaria kohti pohjaa. Kellermann inhosi niitä ja ompeli itselleen kevyemmän, vartaloa myötäilevän, hiukan nykyistä burkinia muistuttavan uimapuvun. Bostonilaisella rannalla poliisi pidätti hänet: uimapuku oli sopimaton. Kansalaiset nousivat vastustamaan pidätystä ja vaativat, että naiset saisivat uida missä asussa huvittaa. Tuomari vapautti uimarin, ja tämän suunnittelema uimapuvusta tuli hitti. Kellermann perusti oman uimapukumalliston ja tienasi hyvin myymällä kevyempiä uima-asuja.

Harvardin yliopiston ruumiinkulttuurin professori Dudley Allen Sargent ilmoitti vuonna 1908 tehneensä tieteellistä tutkimusta siitä, kenen naisen vartalo on maailman täydellisin. Hän oli kuulemma vertaillut tieteellisesti noin kolmeatuhatta naisvartaloa ja todennut Kellermannin kaikkein täydellisimmäksi ja eniten Venusta muistuttavaksi naiseksi. Kuultuaan tuloksesta täydellinen nainen totesi lakonisesti, että »jaa, no hän varmaan tarkoittaa kaulasta alaspäin». Maineesta oli kuitenkin apua, kun raitis kasvissyöjä Kellermann markkinoi terveitä elämäntapoja ja luonnollista kauneutta käsitteleviä oppaitaan. Hänet tunnettiin kaikkialla. Hän oli urheilusankari, ja jopa baseball-selostajat alkoivat kutsua syöksykoppeja annettekellermanneiksi.

Kellermann kosi manageriaan James Raymond Louis Sullivania ja nai tämän. Vanhoilla päivillään pariskunta muutti takaisin Australiaan. Annette Kellermann kuoli 88-vuotiaana. Australian merenneidon tuhkat siroteltiin Isolle valliriutalle.

Freddie ja Truus Oversteegen

Hollantilaissisarukset

Freddie (s. 1925) ja Truus (s. 1923) Oversteegen pestattiin teinityttöinä vastarintaliikkeeseen viattoman ulkonäkönsä takia. He pelastivat juutalaislapsia, räjäyttivät rautateitä, viettelivät saksalaisupseereita ja ampuivat natsveja.

»SÄILYTTÄKÄÄ IHMISYYTENNE.» Se oli ainoa neuvo, jonka Freddie ja Truus Oversteegenin äiti antoi teinityttöilleen, kun nämä pyysivät lupaa saada liittyä sotaan natsveja vastaan. Freddie oli pienikokoinen, lettipäinen ja hento 14-vuotias, joka näytti pikemminkin 12-vuotiaalta. Truus oli kaksi vuotta vanhempi, kuvankaunis ja kiihkeä. Jos äiti epäröikin, hän ei näyttänyt sitä. Eikä hän olisi voinutkaan, sillä hän oli kasvattanut lapsensa vastustamaan sortoa keinolla millä hyvänsä.

Freddie ja Truus Oversteegen kasvoivat yksihuoltajakommunistiäidin huomassa Haarlemissa Alankomaissa. Lapsena äiti pani heidät ompelemaan nukkeja Espanjan sisällissodan orvoille, ja kun natsit nousivat valtaan Saksassa, avasi perhe ovensa rajan yli saapuville pakolaisille. »Ensimmäinen asia, jonka natsit minulta veivät, oli sänky», vitsaili Freddie paljon myöhemmin. Truus sai tehdä sisarelle tilaa vuoteeseensa, kun Freddie luovutti oman sänkynsä vuoroin juutalaisille, toisinajattelijoille ja homoseksuaaleille, jotka pakenivat Saksasta ja piileskelivät pakomatallaan perheen kodissa. Perhe tarjosi pakolaisille yöpaikan ja auttoi joidenkin päivien tai viikkojen päästä heidät eteenpäin.

Kun Saksa miehitti Alankomaat vuonna 1940, piti piilotustoiminnan loppua. Vaikka perhe poltti kaiken talosta löytyneen kommunismiaiheisen ja muun raskauttavan kirjallisuuden, äiti Trijn oli tunnettu kommunisti ja koko perhe siksi silmätikku. Silti kukaan perheen kolmesta naisesta ei pystynyt seuraamaan toimettomana, kun heidän ympärillään

tapahtui hirveitä.

»Olin pyöräilemässä. Yhtäkkiä näin saksalaissotilaan nappaavan kadulta tuntemattoman, pakottavan hänet seinää vasten ja vetävän liipasimesta», Freddie Oversteegen kertoi vuosikymmeniä myöhemmin haastattelussa. »Se herätti minussa uskomattoman vihan, valtavan kuvotuksen. Ihminen voi kannattaa mitä tahansa poliittista suuntausta tai olla henkeen ja vereen sotaa vastaan, mutta tuollaisena hetkenä hän on vain ihminen, joka todistaa jotain silmittömän julmaa. Viattomien ampuminen on murha. Kun todistaa jotain sellaista, kokee, että on pakko vastustaa.»

Äiti ja tyttäret vastustivat natsveja levittämällä pamfletteja ja lehtiä sekä sotkemalla natsien julisteita. Se oli hengenvaarallista, mutta kaikki kolme olivat sitä mieltä, että se oli myös välttämätöntä. Sisarukset myös auttelivat vapaaehtoisina Enschedessä Saksan rajalla sijainneessa sairaalassa.

Eräänä päivänä perheen oveen koputti muuan Frans van der Wiel. Hän kertoi olevansa yksi vastarintaliikkeen johtajista ja tiedusteli, haluaisivatko Oversteegenin sisarukset liittyä vastarintaan tosissaan. Se tarkoittaisi hengenvaarallisia tehtäviä, mutta jos he olisivat valmiit ottamaan riskin, vastarinnalla olisi paljon käyttöä kahdelle viattoman näköiselle teinitytölle. Freddie ja Truus lupasivat äidilleen säilyttää ihmisyytensä.

Vasta sisarten liityttyä Van der Wiel kertoi, mitä vastarintaliikkeellä oli suunniteltuna heidän varalleen. »Hän kertoi, että meidän tulisi sabotoida siltoja ja rautateitä», Truus kertoo sisarusten elämäkerrassa. »Sanoimme, että se sopii. Sitten hän lisäsi: 'Niin, ja teidän pitää opetella ampumaan. Ampumaan natsveja.'» Tytöt pohtivat asiaa hetken. »Sitten sisareni sanoi: 'No, sitäpä en ole koskaan kokeillut'.» Siltojen ja rautateiden sabotoiminen kävi teinitytöiltä yllättävän helposti. He saattoivat vaivattomasti ajella polkupyörillään saksalaisten tiesulkujen läpi, eikä sotilaille tullut mieleenkään tarkastaa, oliko viattoman näköisten tyttöjen pyörien koreissa räjähteitä. Oversteegenit räjäyttivät muun muassa Haarlemin ja Ijmuidenin välisen rautatien. Toisinaan he työskentelivät salaisella ensiapuklinikalla.

Toinen tärkeä tehtävä oli kuljettaa juutalaislapsia turvaan. Oversteegenit naamioituivat lasten isosiskoiksi ja kuljettivat näitä pyörillään

turvatalosta toiseen. Teinitytöt, tuskin lapsia kummempia itsekään, olivat vastuussa lasten hengestä ja yrittivät pitää nämä rauhallisina lauleskelemalla näille pyörän selässä hyväntuulisia värssyjä.

Sisarukset myös vakoilivat hollantilaisia yhteistoimintamiehiä, jotka antoivat ilmi juutalaisten piilopaikkoja ja auttoivat natsveja. Oversteegenit muodostivat vastarintasolun yhdessä hiukan vanhemman lakiopiskelijan, Hannie Schaftin, ja neljän muun kanssa. Ajan mittaan solun tehtäväksi muodostui vihollisen sotilaiden ja hollantilaisten yhteistoimintamiesten murhaaminen.

Sisarukset opettelivat ampumaan suuressa perunakellarissa. Heidän tapansa väijyttää ja ampua vihollisia oli alkeellinen drive-by shooting: Truus sotki hurjaa vauhtia polkupyörällä, Freddie istui tarakalla ja ampui. He eivät jääneet kiinni – väijytykset suunniteltiin hyvin, tytöt pakenivat paikalta nopeasti, eikä kahta ilta-ajelulla ollutta teiniä epäilymistään.

Oversteegenit kieltäytyivät paljastamasta, montako ihmistä he kaiken kaikkiaan murhasivat. Myös muu vastarintaliike piti salaisuuden. »Älä koskaan kysy sotilalta, montako hän on ampunut», opasti Freddie myöhemmin asiasta utelevia toimittajia.

Eräs taktikka oli viettely. He saivat tehtäväkseen natsien varastona käyttämän rakennuksen tuhopolton. Rakennus saatiin sytytettyä ja palo ehti levitä riittävästi sillä aikaa, kun sisarukset flirttailivat vartijoille.

Toisen kerran tehtävä oli vaikeampi: solu oli saanut tehtäväkseen eliminoida saksalaisen upseerin. Kohde löytyi baarista, jo hiukan mais-tissa. Freddie piti vahtia, Truus alkoi liehitellä upseeria. Hetken kulluttua hän lupaili herkkää hetkeä, mikäli mies seuraisi häntä pienelle kävelyretkelle metsään. Hetken kuluttua mies ilmestyikin, ja »pariskunta» lähti kävelemään kohti metsän siimestä. Siellä eivät kuitenkaan odottaneet lihan ilot vaan vastarinnan sotilas, joka ampui upseerin.

Sisarukset kohtasivat myös vastoinkäymisiä. Osa heidän auttamistaan juutalaislapsista paljastui myöhemmin ja vangittiin, lähetettiin pois tai tapettiin. Se tuotti sisaruksille suurta tuskaa, jota nämä muistelivat vuosikymmeniä myöhemmin. Heidän ystävänsä ja taistelutoverinsa Hanna Schaft jäi kiinni ollessaan salakuljettamassa vastarintaliikkeen materiaaleja. Hänet vangittiin ja murhattiin kolme viikkoa ennen sodan päättymistä.

Molemmat sisarukset selvisivät sodasta. He kärsivät posttraumaattisesta stressihäiriöstä, vaikka sille ei 1940-luvulla vielä ollutkaan nimeä. He näkivät hirvittäviä painajaisia ja huusivat unissaan, joissa taistelu jatkui vielä kymmeniä vuosia.

Truus meni naimisiin toisen vastarintataistelijan kanssa. Hän puhui sodasta avoimesti, käsitteli tapahtumia kuvanveiston kautta ja kirjoitti muistelmansa *Toen niet, nu niet, nooit* («Ei silloin, ei nyt, ei koskaan»).

Freddiellä oli vaikeampaa. Hän nai terästehtaan insinöörin ja sanojensa mukaan yritti selvitä traumasta ryhtymällä perheenäidiksi. Vuosien mittaan hänkin rohkaistui puhumaan kokemuksistaan ja traumoistaan. Sisarukset kiersivät luennoimassa fasismia vastaan ja työskentelivät ihmisoikeuksien puolesta. He kuolivat kahden vuoden välein, molemmat 92-vuotiaina.

Edith Margaret Garrud

Edith Margaret Garrud (s. 1872) oli jujutsumestari ja henkivartija, joka opetti salaa suffrageteille taistelulajeja, perusti henkivartijajoukot ja taistelukerhon sekä jujutti ja hakkasi poliiseja.

KATSOJAT SEURAAVAT HIISKUMATTA punaiseen leninkiin pukeutunutta hoikkaa ja jäntevää naista. Tämä ei ole huomaavinaan, kuinka häntä paljon isompi poliisi lähestyy ja valmistautuu pamputtamaan. Poliisi on jo nostanut kätensä lyöntiin, kun nainen tarttuu poliisiin ja heittää tämän kauniissa kaarissa lattiaan. Varmemmaksi vakuudeksi hän vielä vääntää tämän sidontaan.

Nainen ja poliisi – joka itse asiassa on poliisiksi pukeutunut kamppailulajien harrastaja ja naisen ystävä – kumartavat ihastuneelle yleisölle. Sille on nyt selvää, että korsettiin ja pitkään hameeseen sonnustautunut nainen saattaa peitota poliisimiehen helposti ja ilman, että edes hänen tyylikkäästi aseteltu hattunsa liikkahtaa pois paikoiltaan.

Edith Margaret Williams syntyi Bathissa ja kasvoi Walesissa. Hän nai voimisteluun, nyrkkeilyyn ja painiin erikoistuneen valmentajan ja opettajan William Garrudin. Pariskunta muutti Lontooseen, jossa William alkoi valmentaa ja opettaa useissa yliopistoissa.

Lontoossa pariskunta tutustui mieheen nimeltä Edward William Barton-Wright. Tämä oli ensimmäisiä eurooppalaisia, jotka olivat keilleet Japanissa jujutsua. Hän oli tuonut sen Britanniaan ja kehittänyt uuden, englantilaisille herrasmiehille sopivan kamppailulajin nimeltä bartitsu, jossa yhdisteltiin nyrkkeilyä, jujutsua, keppitaistelutekniikoita ja savatea eli ranskalaista potkunyrkkeilyä. Aseiksi bartitsu-harrastajalle sopivat esimerkiksi kävelykeppi ja sateenvarjo, lontooolaisen tyyliniekan välttämättömät varusteet. Lontooseen perustettiin bartitsuklubi, jonka ohjaajaksi pestautui japanilainen jujitsun opettaja Sadakazu Uyenishi.

Taistelulajit kiehtoivat Garrudin pariskuntaa, joka kokeili bartitsua ja jujutsua Sadakazu Uyenishin opissa. Uyenishi perusti oman taistelulajikoulun, ja kun hän lähti takaisin Japaniin, William ryhtyi koulun johtajaksi ja Edith sen opettajaksi. Edith Garrud otti oppilaikseen eritoten naisia ja lapsia. Englannissa koettiin jopa pienimuotoinen naisten jujutsubuumi. Ylemmän keskiluokan naiset järjestivät jujutsukestejä, joilla juotiin teetä, syötiin skonsseja ja opeteltiin jujutsua.

Edith Garrud miehineen antoi runsaasti haastatteluja ja esiintyi erilaisissa näytöksissä ja ohjelmanumeroissa ympäri Lontoota. Rouva Garrud suunnitteli taistelukoreografian näytelmään *What Every Woman Ought to Know* ja kirjoitti taistelulajeista artikkeleita useisiin julkaisuihin, kuten *Health and Strength* -aikakauslehteen. Vuonna 1907 hän näytteli pääosan lyhytelokuvassa *Jiu-jitsu Downs the Footpads*.

Vuonna 1908 Edith Garrud perusti salaisen taisteluklubin nimeltä Suffragettes Self-Defence Club, suffragettien itsepuolustusklubi, jonka toimintaan saivat osallistua vain naisten äänioikeuden puolesta kamppailevat aktivistit. Pääasiallinen tarkoitus oli itsepuolustus. Suffragetteja häiriköitiin ja heidän kimppuunsa käytiin tapahtumissa ja mielenosoituksissa nyrkein tai vaikkapa pippurisumutteella, tai mikäli naapurustossa tiedettiin naisen olevan aktiivinen suffragetti, hänet saatettiin väijyttää kotimatalla. Tunnit pidettiin tanssikoulun saaleissa. Aluksi koulutuksen tarkoitus oli itsepuolustus, mutta kun poliisin otteet kävivät väkivaltaisemmiksi, opettelivat suffragetit myös hyökkäämään.

Vuosikymmeniä myöhemmin haastattelussa Edith Garrud kertoi, kuinka poliisimies yritti häätää hänet hänen osoittaessaan mieltä parlamentin edessä. »No niin, häivy siitä, aiheutat häiriötä», poliisi sanoi. »Anteeksi, mutta häiriötä täällä aiheutatte te», 150-senttinen Garrud totesi ja heitti poliisin olkansa yli.

Garrudien dojo eli harjoittelusali sijaitsi hienostoalueella lähellä parlamenttia ja muita paikkoja, joissa suffragetit usein osoittivat mieltä. Kun poliisi hajotti mielenosoitukset, suffragetit saattoivat juosta dojolle turvaan ja piilottaa pampunsa ja muut astalonsa lattialankkujen alle.

Lehdistö sai vihiä siitä, että suffragetit osasivat nyt taistelulajeja. Heitä kutsuttiin muun muassa nimillä amatsonit ja jujutsuffragetit. *Health and Strength*, johon Edith Garrud oli kirjoittanut, julkaisi

Punch-lehden pilakuva Edith Garrudista.

satiirisen artikkelin otsikolla *Jiu-jitsu-suffragettes* ja satiirilehti *Punch* pilakuvan, jossa rouva Garrud seisoi yksin vastassaan useita poliisimiehiä. Pilakuvan otsikko oli »Suffragetti, joka osasi jujutsua». Lehdistö ja pian myös yleisö alkoivat käyttää taistelulajeja harrastavista äänioikeusaktivisteista nimitystä suffrajitsu.

Vieläkin salaisempi oli projekti, jossa suffrageteista koulutettiin henkivartijoita. Poliisi ja hallitus pitivät suffragetteja ja eritoten militanttia tasa-arvo- ja äänioikeusjärjestöä The Women's Social and Political Unionia (WSPU) suurena uhkana. WSPU:n jäseniä pidätettiin, pahoinpideltiin ja tuomittiin rangaistuksiin. Vuodesta 1913 alkaen yksi poliisin toimintatavoista oli vapauttaa vankilasta syömälakon heikentämät, toisinaan kuolemaa lähellä olleet naiset ja vangita heidät uudelleen, kun heidän terveydentilansa oli kotona parantunut.

Suffragetit halusivat estää aatesisartensa uudelleenpidätykset ja loivat henkivartijajärjestelmän. Erityisesti johtohahmot tuli pitää suojassa, sillä liike tarvitsi keulakuviaan. 30 naista käsittänyt vartijaverkosto

suojeli WSPU:n jäseniä, jotka olivat vaarassa joutua uudelleen vankilaan. Henkivartijoita kutsuttiin salanimellä Women's Athletic Society.

Edith Garrudista tuli henkivartijoiden ohjaaja. Hän opetti naisille jujutsua, bartitsua ja muun muassa voimistelukeilojen ja kukkaruukkujen käyttämistä aseena. Oppitunnit järjestettiin salaisessa paikassa ja ehdottoman salassa viranomaisilta. Henkivartijoille opetettiin puolustautumista ja hyökkäämistä, ja heidät aseistettiin pampuilla ja muilla lyömäaseilla. Vaatteidensa alla he käyttivät sanomalehdestä, pahvista ja paksusta kankaasta tehtyjä suojaliivejä ja haarniskoja, jotka varjelivat eritoten rintakehän ja selän aluetta, kylkiluita ja käsivarsia.

Henkivartijat päätyivät usein käsirysyyn poliisin kanssa. Yksi kuuluisimmista yhteenotoista oli vuoden 1914 niin sanottu Glasgow'n taistelu. WSUP:n johtajan Emmeline Pankhurstin oli määrä pitää puhe St Andrew's Hallissa, jonne mahtui tuhansia ihmisiä. Henkivartijat matkustivat Glasgow'hun yöjunalla pamput ja muut aseet vaatteidensa alle piilotettuina. Saapuessaan paikalle he huomasivat, että poliisi oli saartanut paikan tavoitteenaan pidättää Pankhurst. Laadittiin nopea suunnitelma. Pankhurst osti lipun ja teeskenteli olevansa yksi katsojista. Henkivartijat nousivat lavalle ja asettuivat puolikaareen puhujanpöntön ympärille. Yhtäkkiä Emmeline Pankhurst nousi yleisön joukosta lavalle ja alkoi välittömästi pitää puhetta. Ei mennyt kuin kolmekymmentä sekuntia, kun poliisit jo yrittivät rynnäköidä lavalle. Heitä hidasti henkivartijoiden juoni: lavaa reunustaviin kukkakoristeisiin oli piilotettu piikkilankaa, johon poliisit takertuivat. 4 000 ihmistä katseli, kun 50 poliisia ja 30 suffragettihenkivartijaa otti yhteen. Tiukan taistelun jälkeen poliisit saivat raahattua Pankhurstin putkaan, mutta se ei ollut pikkujuttu.

Garrud opetti henkivartijoille paitsi tappelemista myös vastustajan puijaamista. Samana vuonna Pankhurstin oli määrä pitää puhe Lontoon Camdenin aukiolle antavalla parvekkeella. Puheen jälkeen poliisi oli alhaalla odottamassa viedäkseen liikkeen johtohahmon vankilaan. Henkivartiokaarti saattoi ulos suurella harsolla somistettuun hattuun pukeutuneen Pankhurstin. Poliisi hyökkäsi ja ankaran taistelun jälkeen sai lyötyä naisen tajuttomaksi ja raahattua pois. Kun harsoa raotettiin, huijaus paljastui. Sen alla ei ollutkaan Pankhurst vaan samaan tapaan puettu, samankokoinen houkutuslintu. Suffragettijohtaja itse oli kuljettu salaa turvaan takakautta.

Ensimmäinen maailmansota ja äänioikeuden myöntäminen osalle naisista sai aikaan sen, että WSUP ilmoitti jatkossa pidättäytyvänsä väkivallasta. Silloin loppui myös henkivartijoiden työ ja Edith Garrudin pesti henkivartiokaartin johtajana. Hän jatkoi kuitenkin jujutsun opettamista, kunnes vetäytyi siitä ja julkisesta elämästä vuonna 1925. Eräiden lähteiden mukaan Garrudin pariskunta olisi koonnut mukavan omaisuuden investoinneilla ja kiinteistökaupoilla, ja rouva Garrud tekikin joitakin suuria lahjoituksia hyväntekeväisyyteen 1950- ja 1960-luvuilla.

Edith Garrud kuoli 99-vuotiaana vuonna 1971. Lontoon Thornhill Squaren ympäristön asukkaat äänestivät, että hänen entisen kotitalonsa seinään on kiinnitettävä muistolaatta. Hänet on ikuistettu myös Finsbury Parkin aseman patsaaseen.

La Maupin

La Maupin (s. n. 1670) oli oopperatähti, miekkamestari ja seikkailijatar, joka harrasti laittomia kaksintaisteluita ja pilkkalauluja sekä vietti aatelismiehiä ja nunnia. Häntä syytettiin kidnappauksesta, ruumiinhäpäisystä ja tuhopoltosta, mutta Aurinkokuningas armahti hänet.

1600-LUVUN LOPUN PARIISI, aateliston upeat tanssiaiset. Sminkatut naiset esittelevät barokkiturnyyrejään, miehillä on valtavat peruukit ja aistilliset, sukat paljastavat polvihousut. Saliin saapuu hyvinpuettu ja tyylikäs, pienikokoinen mies. Mies saapastelee tanssilattian poikki ja hakee neitosta tanssiin. Neito suostuu. Tyylikäs mies on hyvä ja sulokas tanssija, ja viimeistään nyt monet katseet ovat kiinnittyneet häneen. Se ei tunnu haittaavan miestä laisinkaan – aivan kuin hän nauttisi huomiosta. Mutta mitä! Tanssin lopuksi mies tekee törkeän eleen ja suutelee kaunista pariaan. Hävytöntä!

Tämä on ranskalaisille liikaa. Salin eri puolilta kiihuuttaa tyyliniekan luo kolme nuortamiestä, jotka vuorollaan haastavat hänet kaksintaisteluun. Mies hyväksyy haasteet. Mutta kun hän avaa suunsa, käy ilmi, ettei hän olekaan mies! Salin läpi käy kohahdus. Partneriaan on sittenkin suudellut miesten asuun sonnustautunut nuori nainen! Jotkut tunnustavat nyt La Maupinin, Pariisin oopperan kuuluisan tähden. Häly alkaa käydä korviahuumaavaksi, ja La Maupin toteaa, että on aika ottaa miehistä mittaa. Kaksintaistelut ovat kenties laissa kiellettyjä, mutta laista ei tänä iltana välitä kukaan.

Noin vuonna 1670 syntynyt Julie d'Aubigny kasvoi Ranskan hovin liepeillä. Hänen isänsä toimi korkeassa asemassa kuninkaan ylitallimestarin Armagnacin kreivin sihteerinä. Julien kasvatukseen kuului tanssin, taiteen, ratsastuksen, musiikin ja kielten lisäksi miekkailua. Noin neljäntoista ikäisen tytön ja isän pomon Armagnacin kreivin välille kehittyi suhde. Aikanaan se paljastui myös isälle, ja joko hän tai kreivi päätti, että Julie on saatava pikimmiten naimisiin. Sopiva sulhanen oli Saint-Germain-en-Layen lordi Maupin. Häät vietettiin, ja Juliesta tuli rouva Maupin. Hän kuitenkin käytti edelleen usein tyttönimeään d'Aubigny. Armagnacin kreivi järjesti tuoreelle aviomiehelle viran Etelä-Ranskasta, jonne d'Aubigny ei lähtenyt vaan jäi Pariisiin.

Ei ole selvää, miten Armagnacin kreivin ja tuoreen kreivittären suhde päättyi, mutta isän silmien alta pois päästyään Julie d'Aubigny otti rakastajakseen miekkailunopettajan nimeltä Sérannes. Yhdessä he harjoittelivat miekkailua, ja naisesta tuli siinä mestarillinen, pian opettajansa veroinen ja parempikin. Molempien veri oli kuohuvaa laatua ja molemmilla oli tapana joutua sekä vaikeuksiin että kaksintaisteluihin. Kaksintaistelut oli kielletty lailla viitisenkymmentä vuotta aiemmin, mutta ne olivat yhä melko yleisiä, eivätkä varsinkaan sotilaat epäroineet selvitetillä loukkauksia miekoin. D'Aubignyn ja Sérannesin into ratkaista kina kuin kina kaksintaistelulla alkoi kuitenkin herättää liikaa huomiota, ja kun Sérannes vielä surmasi miehen taistellessaan, pariskunta päätti vaihtaa maisemaa.

Suuntana oli etelä ja Marseille. Pariskunta elätti itsensä miekkailunäytöksillä sekä laulamalla pilkkalauluja voittamistaan vastustajista tavernoissa ja markkinoilla. D'Aubigny pukeutui usein miesten vaatteisiin, sillä miekkailu ja laulaminen ajalle tyypillisissä kireässä korsetissa ja valtavissa hameissa oli hankalaa. Kreivittären kontra-altto oli pysäyttävä. Se keräsi ihastunutta huomiota paitsi juupoilta ja juhlijoilta myös musiikin ammattilaisilta. Marseillessa hän liittyikin oopperaseurueeseen.

Kyllästyttyään Sérannesiin d'Aubigny suuntasi katseensa viehätäviin naiseen ja vietti nuoren kauppiantyttären. Tämän vanhemmat saivat vihiä tyttären siveettömästä käytöksestä – joskin he luulivat, että tämän rakastaja oli mies – ja lähettivät tämän luostariin. Se ei lannistanut d'Aubignya. Hän kirjoittautui matkustavaisena luostariin ja

soluttautui tapaamaan rakastettuaan. Rakkauden puuskassa hän keksi uhkarohkean suunnitelman: tytöt varastivat ruumishuoneelta vastikään menehtyneen nunnan ruumiin, piilottivat sen kauppiantyttären kamariin ja sytyttivät huoneen tuleen lavastaakseen tytön kuoleman tulipalossa. Kolmen kuukauden romanssin jälkeen d'Aubigny palautti tytön vanhemmilleen.

Kreivitär oli tehokas muttei erityisen varovainen. Hän jäi kiinni ja sai syytteet kidnappauksesta, ruumiinhäpäisystä ja tuhopoltosta. Koska hänen niskassaan oli muutenkin syytteitä jo useamman kuolemanrangaistuksen edestä, hän pyysi ensimmäistä rakastajaansa Armagnacin kreiviä anomaan itselleen armahdusta Auinkokuninkaalta. Kuningas suostui.

D'Aubigny eli laulamalla ja miekkailemalla. Jos joku loukkasi häntä, esimerkiksi valitti siitä, että hän käytti miesten vaatteita, hän haastoi tämän laittomaan kaksintaisteluun. Villeperduen kaupungissa satunnainen mies loukkasi esiintyjää puhumalla rivoja tavernassa, jossa tämä oli juuri päättänyt esityksensä. Kreivitär teki, kuten hänellä oli tapana – aloitti tappelun ja lävisti miehen olkapään miekallaan. Seuraavana päivänä hänelle selvisi, että riitakumppani oli aatelinen nimeltä Louis-Joseph d'Albert Luynes. D'Aubignya alkoi kaduttaa ja hän päätti vieraila miehen sairassuoteella. Vierailun aikana hän teki miehestä rakastajansa.

17-vuotias Julie D'Aubigny palasi Pariisiin, jossa hänen kaunis kontra-alttonsa ja karismansa huomattiin. Ne avasivat hänelle oven yhteen maailman arvostetuimmista oopperaseurueista: Pariisiin oopperaan. Ensirooli oli Jean-Baptiste Lullyn oopperan *Cadmus et Hermione* Pallas Athene. Suosio oli välitön. Julie D'Aubignysta tuli tähtisolisti La Maupin. Tunnustettu taiteentuntija Dangeaun markiisi kirjoitti, että La Maupinin äänelle ei ole vertaa tässä maailmassa.

La Maupinin rakkausseikkailut oopperaseurueen miesten ja naisten joukossa sekä toistuvat laittomat kaksintaistelut kiristivät toisinaan tunnelmaa. Pahoja puheita herättivät erityisesti kaksi tapausta. Ensimmäisessä La Maupin pieksi kepillä kuuluisan laulajan Louis Gaulard Dumesnyn tämän ahdisteltua oopperaseurueen naisia ja kieltäytyttyä kaksintaistelusta. Toisessa hän vietti kruununprinssin rakastajattaren, sopraano Fanchon Moreaun ja yritti itsemurhaa, kun tämä palasi kruununprinssin luo. Yhtä kaikki La Maupinista tuli tähti. Häntä

varten sävellettiin ensi kertaa Pariisissa ooppera, jonka naispääosaa ei ole kirjoitettu sopraanolle.

Nyt päästään iltaan, jolloin La Maupin on luvannut taistella kolmea nuorta aatelismiestä vastaan tanssiaisissa aiheuttamansa skandaalin takia. Miehet ovat hämmentyneitä – taistelisivatko he todella naista vastaan? Eihän sellainen sovi, vaikka tämä olisikin ristiinpukeutuja! La Maupin alkaa kyllästyä. Hänelle on luvattu taisteluja! Ja totisesti, nuori oopperätähti voittaa pian yksi kerrallaan hänet haastaneet nuoret miehet. Ihmiset ovat hämillään. Joku kantelee viranomaisille.

Pian Aurinkokuningas Ludwig XIV saa pöydälleen uuden pyynnön, jossa jälleen anotaan armoa merkilliselle kuumapäälle. Tapauksen selostuksesta huvittunut Aurinkokuningas armahtaa La Maupinin jälleen huomauttaen, että laki kieltää yhtäkään *miestä* osallistumasta kaksintaisteluun.

Tilanne Pariisissa oli kuitenkin niin tulehtunut, että taiteilija katsoi parhaaksi paeta Brysseliin. Siellä hän sai kiinnityksen kaupungin ensimmäiseen julkiseen teatteriin Opéra du Quai au Foin'iin, jossa esiintyi ainakin vuoden 1697. Hän keräsi edelleen rakastajia, joiden joukkoon kuului tiettävästi muun muassa Baijerin vaaliruhtinas, joka lopulta tarjosi laulajattarelle 40 000 frangia siitä hyvästä, että tämä jättäisi ruhtinaan rauhaan.

Le Maupinin palattua Pariisiin hänen uransa lähti uuteen nousuun, ja suurin suosio ajoittuukin vuosiin 1697–1705. Ooppera oli vielä nuorehko taidemuoto, ei sataakaan vuotta vanha, ja La Maupin lauloi yli 25 roolia ensimmäistä kertaa maailmassa. Joitain vanhempia rooleja sovittiin hänen äänialaansa paremmin sopiviksi, jotta maestra saataisiin lavalle. Yksi hänen mieleenpainuvimpia roolejaan oli oopperassa nimeltä *Tancredi*, jonka pääosa kirjoitettiin suoraan hänellä ja jossa leikiteltiin laulajattaren tunnetulla mieltymyksellä pukeutua miesten vaatteisiin.

Vuonna 1703 aviomies oli palannut La Maupinin luo Pariisiin. Tästä huolimatta hän aloitti suhteen varakkaan, kauneudestaan maankuulun Florensacin markiisittaren kanssa. Pariskunta eleli yhdessä pari vuotta, mikä lienee ollut pisin aika, jonka La Maupin vietti aloilleen asettuneena.

La Maupin lauloi jäähyväisroolinsa vuonna 1705. Viimeiset vuotensa hän eli tiettävästi ystävänsä Louis-Joseph d'Albert Luynesin,

Florensacin markiisittaren sekä aviomiehensä kanssa ja kuoli noin vuonna 1704 33-vuotiaana provencelaisessa luostarissa.

Näistä naisista ei kerrottu historiantunneilla

MITÄ YHTEISTÄ ON tekoparrassa pelanneella baseball-tähdellä, kolumbialaisella huumepomolla, natsuja harhauttaneella britti-agentilla ja japanilaisella samurai-soturilla? He olivat kaikki naisia.

Historian jännät naiset marssittaa esiin liudan kiinnostavia naisia, jotka ovat jääneet suurmieshistorian varjoon: erikoisia, nerokkaita, häikäilemättömiä, sankarillisia, julmia ja ennen kaikkea jänniä persoonia.

Heidän henkeäsalpaavat
elämäntarinansa saavat
lukijan kysymään:
miksi en ole kuullut
heistä aiemmin?

ISBN 978-952-300-664-5

ATENA.FI • 99,2

KANSI MARIA MANNER

